

Üniversitelerin Ruh Sağlığı Alanındaki Bölümlerinde “Toplumsal Cinsiyet” Konulu Derslerin İçerik Analizi Yoluyla İncelenmesi

The Departments of Universities in the Field of Mental Health Through Content Analysis of Courses on “Gender” Review

Yelda YILMAZ, Burak ACAR, Ömer Miraç YAMAN

ÖZ

Küresel bir ilginin odağı olan toplumsal cinsiyet olgusu, formal eğitimin hemen hemen her kademesinde yer almaya başlamıştır. Kapsayıcılığı zaman içerisinde artan ve toplumsal cinsiyeti özellikle “eşitlik” minvalinde ele alan eğitim; öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını, tutumlarını ve davranışlarını şekillendirmek gibi çok önemli bir vizyona sahiptir. Bu vizyonu gerçekleştirmek için aracılık eden bölüm müfredatları, öğrenme çıktıları ve ders kaynakları, belli aralıklarla geliştirilmeye ve iyileştirilmeye ihtiyaç duyulan öğretim materyallerindedir. Bu çalışmanın amacı, cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dair detaylıca bilgi edinilen ruh sağlığı bölümlerinde “toplumsal cinsiyet temalı” derslerin incelenmesi ve mevcut eğilimlerin değerlendirilmesidir. Çalışmanın yürütülebilmesi için YÖKATLAS Web sitesinde güncel olarak yer alan psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet ve çocuk gelişimi programlarından toplam 97 bölüm, bu bölümlere sahip olan toplam 42 üniversite seçilmiştir. Üniversite bilgi sistemlerine erişilebilen derslerin müfredatları, ders öğrenme çıktıları ve bu derslerin içeriğini oluşturan ders kaynakları listelenip içerik analizine tabii tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre toplumsal cinsiyetin üniversite eğitiminde temsili kadınları odak alan bir bakışla özdeşleşirken LGBTİ-Q hakkında konuşulmaya başlanan içerikleri de kapsamaktadır. Çalışma neticesinde, toplumsal cinsiyet derslerinin belirli kalıplar üzerinde sınırlandırılmaması ve jenerasyonları tek tipleştirici içeriklerle ele alınmaması adına; güncel müfredatların belli periyotlarda yenilenmesi ve ilgili derslerin bu alana özgü akademik ilgisi olan akademisyenler tarafından verilmesi önerileri getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal cinsiyet, Müfredat, Eğitim, Toplumsal cinsiyet temalı dersler

Yılmaz Y., Acar B., Yaman Ö.M., (2023). Üniversitelerin ruh sağlığı alanındaki bölümlerinde “toplumsal cinsiyet” konulu derslerin içerik analizi yoluyla incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 13(3), 410-422. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1294600>

Yelda YILMAZ (✉)

ORCID ID: 0000-0003-0129-5130

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, İstanbul, Türkiye
yelda.yilmaz@izu.edu.tr

Burak ACAR (✉)

ORCID ID: 0000-0003-4765-3319

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Tokat, Türkiye
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, Tokat, Türkiye

Ömer Miraç YAMAN (✉)

ORCID ID: 0000-0001-9989-8575

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
İstanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi/Received : 09.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted : 26.12.2023

Bu eser “Creative Commons Atıf-GayriTicari-4.0 Uluslararası Lisansı” ile lisanslanmıştır.

ABSTRACT

The phenomenon of gender, which is the focus of global attention, has begun to take place at almost every level of formal education. Education, whose inclusiveness increases over time and addresses gender, especially in the context of “equality,” has a critical vision of shaping students’ gender perceptions, attitudes, and behaviors. Department curricula, learning outcomes, and course resources that mediate to realize this vision are among the teaching materials that need to be developed and improved at regular intervals. This study aims to examine “gender-themed” courses in mental health departments, where detailed information about sex and gender is obtained, and to evaluate current trends. In order to conduct the study, a total of 97 departments from the psychology, psychological counseling and guidance, social work, and child development programs currently available on the YOKATLAS Website and a total of 42 universities with these departments were selected. The curricula of the courses that can be accessed through university information systems, course learning outcomes, and course resources that constitute the content of these courses were listed and subjected to content analysis. According to the findings, while the representation of gender in university education is identified with a view focusing on women, it also includes content that starts to talk about LGBTI-Q. As a result of the study, suggestions were made to renew the current curricula periodically and to give the relevant courses by academics with specific academic interests in this field to ensure that gender courses are not limited to specific patterns and are not handled with content that standardizes generations.

Keywords: Gender, Curriculum, Education, Gender-themed courses

GİRİŞ**Toplumsal Cinsiyet Kavramı**

Antik Yunan’dan itibaren toplumsal yapıyı şekillendiren ve geliştiren insanlığın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan çeşitli şekillerde tasnif edilmesine ihtiyaç duyulmuştur (Timm ve Sanborn, 2022:1). Bu gereksinimin bir sonucu olarak oluşturulan tasnifler arasında cinsiyet temelli sınıflandırmalar da yer almaktadır. Cinsiyet kavramı, sıklıkla biyolojik ve toplumsal cinsiyet olmak üzere ikili bir şekilde kategorize edilmektedir (Çağil, 2022:63–65). Biyolojik cinsiyet; kadın ve erkeklerin beden imajları, görünüş biçimleri, genetik kodlamaları gibi doğuştan sahip oldukları özelliklerin bir bütünü olarak tanımlanmaktadır (Richie, 2019:1). Toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan ‘gender’ kavramı ise, biyolojik cinsiyete atfedilen rollerin toplumsal hayattaki yansımalarını ifade etmektedir (Scott vd., 2018:681). Bu tanım, bireylerin davranış kalıplarının ve sahip oldukları karakteristik özelliklerin feminen veya maskülen bir formda ayrıştırılmasına yol açmaktadır (Nosirbekova, 2022:630). Konuyla ilgili alanyazında toplumsal cinsiyet stereotipleri ile ilişkilendirilen bu durum, dâhil olunan sosyal gruplar içerisindeki cinsiyet temelli beklentileri ifade etmektedir (Ellemers, 2018:2). Bu bakımdan kadınların ve erkeklerin biyolojik cinsiyetlerine özgü davranış stilleri ile temsil edildiği öne sürülmektedir (Ük, 2019:4).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede eşitlik kavramı, temelde iki ana görüş etrafında şekillenmektedir. Bu görüşlerden ilki, kadınların erkeklere nazaran dezavantajlı bir konumda olmaları ve sorumluluk paylaşımında adil bir ortam bulunmamasıdır (Walden, 2021). Bu görüşe göre, kadınların maruz kaldıkları her türlü ayrımcılığın ortadan kalkabilmesinin yolu, mücadelenin küresel boyutta bir öncelik olmasından geçmektedir (Şimşir, 2019:2). Ataerkilli yapının ve egemen erkek bakış açısının değişmesi gerektiğini öne süren bu bakış açısı, eşitsizliklerle mücadele edebilmenin yollarını feminist ideolojilerin çerçevesinde aramaktadır (Abdullah, 2021:37). Bu bakımdan,

eşit haklar için harekete geçen ve kadın gücünü destekleyen bir yaklaşımın esasıyla hareket edilmektedir (Pires vd., 2016:1157).

Konuyla ilgili temel görüşlerden ikincisi ise toplumsal cinsiyetin, cinsellik üzerindeki sınırlayıcı etkisini ifade etmektedir (Walden, 2021). Buna göre, kadınlık ve erkeklik sahip olunan biyolojik ve anatomik yapıyla ilişkili olarak belirlenmektedir (Selçuk, 2021:4). Sigmund Freud’un “*Anatomi kaderdir*” söylemiyle örtüşen bu durum kadınlığı ve erkeksiliği sahip olunan bedensel özellikler ekseninde açıklarken toplumsal cinsiyeti de dolaylı olarak kadınlara ve erkeklere özgü olmak üzere ikiye indirgemektedir (Freud, 2002:206).

Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal cinsiyet tartışmaları ilk olarak Judith Butler’in “Biyoloji kaderdir.” söylemiyle birlikte; kadın, erkek veya interseks olarak doğan bireylerin aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin ve normlarının da içine doğduğunu ifade etmesiyle gündeme gelmiştir (Aktaş, 2018:88). Bu tanıma göre bedensel farklılıklar ekseninde açıklanan toplumsal cinsiyet olgusu; 1970’lerde yaşanan feminizm hareketlerinden sonra cinsellik, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim kavramlarıyla da ilişkilendirilmeye başlanmıştır (Keskin Aksay, 2020:165). Bu açıdan, doğuştan sahip olunan bedenin toplumsal cinsiyeti nasıl ve ne düzeyde belirlediği sorgulanarak toplumsal cinsiyet kavramının kapsamına ilişkin yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (Şahin, 2020:655). Süreç içerisinde hem hetero olan hem de hetero olmayan cinsel yönelimler, toplumsal cinsiyet olgusuyla ilişkilendirilir hâle gelmiştir (Kantola & Verloo, 2018:213). Günümüze doğru geldiğinde ise feminizm ve LGBTI-Q aktivistleri tarafından cinsiyetten bağımsız hitapların (ör. she/her) yaygınlaştırılması ve mesleklerin belirli bir cinsiyete atfedilmemesi (ör. bilim insanı) gerektiği savunulmuştur (Saguy & Williams, 2019:465). Bu yaklaşım ise ataerkilliğin toplumsal bir iktidar inşa etmek amacıyla yaratıldığı ve toplumsal bağlamda öğrenilmiş cinsiyet kalıplarının geçerli olmaması gerektiğini düşünen ideoloji etrafında şekillenmiştir (Dağ, 2017:17). Literatürde cinsiyetsizleştirme ve

cinsiyet tarafsızlığı olarak da adlandırılan durum, cinsiyetin sınırlarını aşarak linguistik bir dönüşüm yaratırken aynı zamanda kurumsal yapılarda değişikliklere gidilmesine de neden olmuştur (Adaçay, 2018:347). Ancak post-gender olarak nitelendirilen bu çalışmaların, kadınların ve erkeklerin deneyimlerini tek bir çatı altında topladığı ve cinsiyetler arası farklılıkları gözetmediği için toplumsal cinsiyet körlüğü yarattığı eleştirileri de gündeme gelmiştir (Somay, 2012:97–104).

Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim

Kültürel, sosyal ve politik süreçlere bağlı olarak üniversite çevrelerinde toplumsal cinsiyet çalışmaları zamanla ivme kazanmış; cinsiyet kimliği, ifadesi ve yönelimi açısından LGBTİ-Q'yu da kapsayan ders müfredatları tasarlanmaya başlanmıştır (Prandelli vd. 2020, 991). Yükseköğretimde yaşanan bu dönüşüm, akademik öğrenme kaynaklarının farklı cinsel yönelimleri kapsayıcı şekilde kurgulanmasına neden olmuştur (Prescott, 2019:9). Aynı zamanda, eğitim kurumlarının “kapsayıcı öğrenme ortamları” olmaları gerektiği vurgulanarak okullarda LGBTİ-Q duyarlı öğretime yönelik söylemlerin daha görünür olması gerektiği benimsenmiştir (Hughes ve Hurtado, 2018:309). LGBTİ-Q'ya duyarlı eğitimin müfredat yoluyla geliştirilmesi için heteronormativite merkezinden uzaklaşarak farklı toplulukları kapsayıcı içerikler üretilmek istenmiştir (Chappell, 2018:17). Bu bakımdan, toplumsal cinsiyet temalı derslerde cinsiyetler ve farklı cinsel kimliklerin çeşitliliği üzerine entelektüel bir bilgi akışı sağlanmaya çalışılmıştır (Monro, 2020:316). Konuyla ilgili STK'ların hazırladığı ulusal raporlarda da benzer şekilde derslerde ve ders kitaplarında LGBTİ-Q bireylerin görünürlüğüne temsilen ibareler olduğu aktarılmaktadır (Kaos GL, 2014). Türkiye’de yürütülen kapsayıcı eğitim uygulamaları kapsamında da farklı cinsel yönelimleri ve kimlikleri olan bireylerin eğitim modeline dâhil edildiği birçok çalışmada kendisine yer bulmaktadır (Başar, 2020:260; Taneri vd., 2020:134; Altunpolat, 2022:45).

Toplumsal cinsiyet olgusunun eğitimle ilişkisi literatürde sıklıkla “fırsatlara ve kaynaklara erişimde eşitlik” çerçevesinde ele alınmaktadır (Karakuş vd., 2018). Bu görüşle paralel bir şekilde, Birleşmiş Milletler tarafından 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi öngörülen sürdürülebilir kalkınma hedefleri eğitimde kadın katılımını ve konumunu desteklemektedir (Dilli vd., 2019:32; Odrowaz-Coates, 2021:2). Küresel boyutta yürütülen eğitim politikaları, ortak kanaate uygun bir şekilde kadınlara yönelik farkındalığın artması amacıyla çeşitli çalışmalar planlanmaktadır.

Uluslararası bağlamda bakıldığında; eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapan Avrupa Birliği Ulusal Raporu, kadınların eğitime erişebilmeleri adına ortak bir gaye çerçevesinde kadınlara öncelik tanındığını belirtmektedir (Sayılan, 2012:34). Benzer şekilde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Pekin Deklarasyonu, eğitim hayatında kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır (Özaydınlık, 2015:96–97). UNESCO, UNICEF, Dünya Bankası gibi kurum ve kuruluşlar da verdikleri eğitim fonlarıyla kız çocuklarının okullarla buluşması hedefinde ilerlemekte, eğitimde kadınlar lehine fırsat eşitliği ortamı yaratmaya çalışmaktadır (Çimen, 2021:52).

Türkiye’de ise eğitim ve fırsat eşitliği bağlamında başta anayasa olmak üzere, kalkınma planları, millî eğitim şuraları ve hükümet programları planlanarak eğitim hayatında kadınların güçlendirilmesi temalı Batı’ya benzer görüşler etrafında çalışmalar yürütülmektedir (İnan & Demir, 2018:344). T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün kadın-erkek eşitliği, toplumsal hayatta kadının görünürlüğü, kadına yönelik şiddet konuları üzerinde yaptığı projeler ve bakanlıklar bünyesinde verdiği hizmet içi eğitimleri toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yapılan bu çalışmalar arasında yer almaktadır (T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile T.C. Millî Savunma Bakanlığı arasında 2003’te imzalanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi, İş Birliği ve Eşgüdümün Artırılmasına Dair Protokolü” de benzer bir amaçla eril ortamlardan olan askeriyede toplumsal cinsiyet eğitimleri düzenlemiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Günümüze doğru gelindiğinde ise T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018–2023)” insan hakları kapsamında kadın haklarının ele alınması için çeşitli stratejiler belirlenmiştir (Avcı, 2020:26).

Kadınların eğitim hayatlarıyla ilgili ulusal düzeyde yürütülen çalışmalar yalnızca kamu eliyle değil, aynı zamanda Anne Çocuk Vakfı (AÇEV), Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) gibi sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü sosyal hayata katılım projeleriyle de koordine edilmektedir (Derince, 2012:30). Toplumsal cinsiyet savunuculuğu için sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek harekete geçebilmeleri ve kapasitelerini artırmaları adına 2022 yılında UN Women Türkiye tarafından yürütülmekte olan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Güçlü Sivil Alan” projesi bu alanda yerel örgütlenmelerin önemine güçlü bir şekilde temas etmektedir (United Nations in Turkey, 2022). Benzer şekilde, 2020–2024 yıllarını kapsayan ve AB tarafından finanse edilen AG-DA Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı sivil toplum örgütleriyle akademisyenlerin deneyimlerini kesişebileceği ortak bir alan yaratma amacıyla bu alanda aktif bir rol üstlenmektedir (AG-DA, 2020).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik düşünce ve pratiklerin öğrenilmesi ve yaygın hâle gelmesindeki kolaylaştırıcı araçlardan birisinin eğitim kurumları olduğu düşünülmektedir. Özellikle üniversiteler bu amaç bakımından etkili kurumların başında gelmektedir. Bu nedenle, eğitim sistemlerinde yer alan müfredatların ve eğitmenlerin hazırladığı ders izlencelerinin içerisinde toplumsal cinsiyet temalı bazı dersler ile içerikler yer almaktadır. Bilhassa derslerde; toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının, ataerkilliğin, feminizm teorilerinin, cinsiyete dayalı ayrımcılık türlerinin öğrencilerin eğitim kademeleri düzeyinde anlatıldığı görülmektedir (Özdemir ve Balcı Karaboğa, 2019:762).

Millî Eğitim Bakanlığı’nın, okulların toplumsal cinsiyete duyarlılık düzeylerine dair yayınladığı yakın tarihli bir raporda belirtildiği üzere, eğitim-öğretim materyallerinin ve öğrenim çıktılarının yanı sıra öğretmenlerin ve okul içerisinde çalışan diğer meslek elemanlarının tutumları da toplumsal cinsiyet kalıplarının yerleşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (MEB, 2016:9). Paralel bir doğrultuda Avrupa Birliği ile T.C. Millî Eğitim

Bakanlığı'nın iş birliğiyle yürütülen "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP)"; toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir farkındalık ortamı oluşturmak amacıyla okul müfredatlarının, kullanılan araç-gereçlerin, okul bünyesinde çalışan uzmanların ve personel tutumlarının, uygulanan eğitim politikalarının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Çalışkan, 2016:2).

Cinsiyetçiliğin önlenmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların sosyo-ekonomik konumlarının desteklenmesi noktasında işlenecek derslerin yanı sıra akademik çalışmaların da katkı sağlayabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle YÖK tarafından 'Akademide Kadın Çalışmaları ve Sorunları Birimi' kurularak konuyla ilgili çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur (Yükseköğretim Kurulu, 2022a). Benzer şekilde üniversitelerin kendi bünyelerinde açılan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Çalışmaları, Kadın-Aile Çalışmaları, Kadın Sorunları Araştırma Uygulama Merkezleri ile Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddeti Önleme Birimlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı eğitime yönelik araştırmalar yürütülmektedir.

Akademide yer alan toplumsal cinsiyet temalı derslerin kritik etmekten çok belli kalıplar üzerinde şekillendiği, bilhassa üniversitelerin bu derslerde kendi ideolojik görüşleri etrafında anlatıları sınırladığı ve bazı akademisyenlerin kendilerini 'hazır bir sistem içerisinde bulunanlar' şeklinde tanımladıkları da kaydedilmektedir (Dayan, 2019:58). Bu bakımdan, toplumsal cinsiyetin öğrencilere belirli kalıp yargılar özelinde sunulmasına değil çok boyutlu bir öğreti sürecine ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet ve Ruh Sağlığı

Toplumsal cinsiyeti ele alırken değerlendirilmesi gereken önemli bir unsur da ruh sağlığıdır. Toplumun ve kültürel normların biyolojik cinsiyet üzerine yüklediği bazı roller psikolojik bozuklukların oluşumuna neden olabilmektedir (Cengiz, 2013:24). Cinsiyet ve içerisinde bulunulan kültürde cinsiyete yüklenen anlamlar, danışanları ve danışanların baş etmeye çalıştığı sorunları anlamada önemli bir etken olarak görülmektedir (Koçyiğit ve Gülgün, 2020:4). Aynı zamanda dezavantajlı gruplar içinde yer alan bireylerin yaşadığı bazı eşitsizlikler toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile ilişkilendirilmektedir (Varol ve Çiçeklioğlu, 2016: 162). Bu bakımdan ruh sağlığı ve toplumsal cinsiyet ilişkisi biyo-psiko-sosyal boyutları olan bir etkileşimi temsil etmektedir (Dil, 2017: 199).

Ulusal ve uluslararası literatürde mevcut olan bilgiler ışığında yürütülen çalışmada, ruh sağlığı alanında eğitim veren ilgili bölümlerin toplumsal cinsiyet temalı ders içeriklerinin ve müfredatlarının nasıl bir bakış açısı etrafında ve hangi söylemler etrafında şekillendiğinin analiz edilmesine gereksinim duyulmuştur. Elde edilen bulgular neticesinde, bahsi geçen bölümlerde toplumsal cinsiyet rollerinin ve algılarının öğrencilere hangi kazanımlar ve perspektifler üzerinde durularak aktarıldığının keşfedilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, üniversitelerin ön-lisans ve lisans düzeyinde eğitim veren sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık ile çocuk gelişimi bölümlerine ait güncel müfredat

ve ders izlenceleri içerik analizine tabii tutulmuştur. Akabinde, toplumsal cinsiyet kavramının öğretim elemanları tarafından verilen derslerde nasıl temsil edildiği, bölümler bazında ders sunumlarının benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesinde hazırlanan sağlık mesleklerine ilişkin yönetmelikte belirtildiği üzere ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlar arasında psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık, psikiyatri, aile hekimliği, sosyal hizmet, pedagoji ve hemşirelik bölümü mensupları yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2014). Araştırmanın örneklem seçiminde ruh sağlığı alanında eğitim veren bu disiplinler arasından, üniversite ders müfredatında toplumsal cinsiyet teması yer alması olası bölümler seçilmiştir. Ardından Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde yer alan devlet üniversiteleri taranarak fakülte bünyesinde seçilen bölümlerin yer aldığı üniversiteler belirlenmiştir. Seçimlerde köklü üniversiteleri ve coğrafi bölgeleri temsilen en az iki üniversite örneklem olarak belirlenmiş olup toplam 129 devlet üniversitesinden 42 tanesi çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın sistematik bir biçimde yürütülebilmesi adına Yüksek Öğretim Program Atlası (Yükseköğretim Kurulu, 2022b) Web sitesinden yararlanılarak, 2022 yılında aktif bir şekilde ruh sağlığı alanında eğitim veren sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık ile çocuk gelişimi bölümlerine sahip olan üniversiteler saptanmıştır. Bahsi geçen üniversitelerin araştırmanın kapsamına dâhil edilebilmesi için bazı ölçütler belirlenmiş olup ilgili kriterler ise şu şekildedir:

- Üniversitenin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alması
- Üniversitenin devlet üniversitesi statüsünde olması
- Çalışmanın belirli sınırlar etrafında şekillenebilmesi için ilgili üniversitenin 1995 yılı ve öncesinde kurulmuş olması
- Belirtilen neden doğrultusunda üniversitede yer alan toplam öğrenci sayısının 25.000'in üzerinde olması
- Üniversitenin ruh sağlığı alanında örgün eğitim (ön lisans ve lisans) veren sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık, çocuk gelişimi bölümlerinden birine veya birkaçına sahip olması

Toplumsal cinsiyet konulu derslerin güncel müfredatlar ve ders izlenceleri aracılığıyla tespit edilebilmesi adına "cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet, kadın, erkek, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, feminizm, eşitlik, erkeklik, ataerkillik, toplumsal cinsiyet temeli, kadın sorunları, cinsellik" olmak üzere taramayı kolaylaştıracak toplam 15 anahtar kelime belirlenmiştir. Anahtar kelime seçiminde üniversitelerin ilgili bölümlerindeki Bologna paketlerinde kullanılmış olan kavramlar dikkate alınmıştır. Üniversite Bologna paketlerine "edu.tr" uzantılı kurumsal Web siteleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye'nin her coğrafi bölgesinden en az bir üniversite bulunmak üzere toplam 42 üniversite ve 97 bölüm seçilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Belirlenen Üniversite Sayısı ve Yer Aldığı Coğrafi Bölgeler

Üniversite Sayısı	Yer Aldığı Coğrafi Bölge
10	Marmara
8	Ege
9	İç Anadolu
5	Akdeniz
4	Karadeniz
3	Doğu Anadolu
2	Güneydoğu Anadolu
Toplam 42	

Sonraki adımda, seçilen üniversitelerin kurumsal Web sitelerinden ders müfredatlarına ulaşılmış, ders izlencelerini paylaşmayan bölümlerin planlarına ise öğretim elemanlarının kurumsal e-postaları aracılığıyla erişilmeye çalışılmıştır.

Veri Analizi

İçerik analizinin, anlatıları anlamlandırma ve özetleme noktasında elverişli bir form sunması sebebiyle fonksiyonel bir yöntem olduğu bilinmektedir (Gül & Nizam, 2020:182). Bahsi geçen yöntemin, çalışılan konuya ilişkin genel eğilimleri gösteren bir yapısı olması sebebiyle çalışmanın doğasına uygun bir yöntem olduğu düşünülmüş, belirlenen temalar ve kategoriler dâhilinde düzenli bir veri sunumunun gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür (Ültay vd., 2021:191).

Araştırmada ruh sağlığı alanında eğitim veren bölümlerin öğrencilerine sundukları eğitimde toplumsal cinsiyet olgusunun nasıl bir yer bulduğunun açıklanması beklenmektedir. Bu doğrultuda, aşağıda yer alan araştırma sorularına ilgili anahtar kelimeler vasıtasıyla cevap aranmaktadır:

- *Üniversitelerin ruh sağlığı alanındaki bölümlerinde yer alan 'toplumsal cinsiyet' başlıklı/konulu derslerin¹ hedef kazanımları ve temel amaçları nelerdir?*
- *Üniversitelerin ruh sağlığı alanındaki bölümlerinde yer alan 'toplumsal cinsiyet' başlıklı/konulu derslerin sahip oldukları nitelikler bakımından ne gibi benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır?*

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Türkiye'de belirlenen üniversitelerde yer alan sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık, çocuk gelişimi ön-lisans ve lisans programlarındaki toplumsal cinsiyet dersleriyle ve sahip oldukları 2022–2023 eğitim müfredatlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu bakımdan, yeni dönemlerde yapılacak müfredat değişikliklerini kapsamamaktadır. Bahsi

geçen bölümlerin çalışma kapsamına dâhil edilmesi sebebiyle, diğer bölüm müfredatlarına genellenebilir bir yapı taşımadığı da eklenmelidir.

BULGULAR

Bulgular bölümü, “nicel veriler” ve “ders içerikleri” olmak üzere iki temel başlık altında yer almaktadır. Buna göre “nicel veriler”de; müfredat taramasına ilişkin genel bilgiler, ders adları, toplumsal cinsiyet temalı derslerin ve verildikleri bölümlerin dağılımı, verilen derslerin sınıf düzeylerine ve türlerine göre dağılımı, ders kredi ve AKTS bilgileri, bu derslerde akademisyenler tarafından önerilen kaynakların türleri ile bölümlerine ve derslere göre dağılımlarına ilişkin bilgiler ele alınmaktadır. “Ders içerikleri” bölümünde ise; müfredatlarda yer alan toplumsal cinsiyet temalı derslerin konuları, amaçları ve öğrenme çıktıları içerik analizine tabii tutularak tematik kodlara ayrılmaktadır.

Nicel Veriler

Tablo 2: YÖKSİS Müfredat Taramasına İlişkin Genel Bilgiler

Değerlendirme Durumu	n	Yüzde (%)
Değerlendirmeye Tabii Tutulan Dersi Olan Bölüm Sayısı	54	55,67
Değerlendirmeye Tabii Tutulamayan Bölüm Sayısı	43	44,33
Tarama Sonucu Erişilen Toplam Bölüm Sayısı	97	100

Tablo 2’de yer alan bilgilere göre toplam 97 bölümden 54’ünün (%55,67) ders müfredatı değerlendirmeye alınırken 43’ü (%44,33) yöntem kısmında belirtilen ana kriterlere uygun olmadığı için değerlendirme dışı kalmıştır.

Tablo 3: İlgili Bölümlerde Yer Alan Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Dağılımı

Ders Mevcudiyeti	n	Yüzde (%)
Ders Olan Bölüm	54	55,67
Ders Olmayan Bölüm	39	40,20
Erişilemeyen	4	4,12
Toplam	97	100

Tablo 3’de yer alan bilgilere göre, seçilen toplam 97 bölümün 54’ünde (%55,67) toplumsal cinsiyet temalı dersler yer alırken, 39’unda (%40,20) yer almamaktadır. Ek olarak 4 üniversitenin (%4,12) ders bilgi sistemlerinde bu bilgiye erişilememiştir.

1 **Toplumsal cinsiyet başlıklı/konulu ders adı örneği:** Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset

Toplumsal cinsiyet başlıklı/konulu ders içeriği örneği: Bu ders, toplumsal cinsiyet ve siyaset alanındaki karşılaştırmalı vaka incelemeleri yoluyla ülkelerin gelişmelerine ve sorunlara odaklanmaktadır.

Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Verildiği Bölümlerin Dağılımı

Bölüm Dağılımı	n	Yüzde (%)
Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık	22	37,28
Psikoloji	21	35,59
Sosyal Hizmet	14	23,72
Çocuk Gelişimi	2	3,39
Toplam	59	100

Tablo 4'te yer alan bilgilere göre toplumsal cinsiyet temalı verilen toplam 59 dersten %37,28'si psikolojik rehberlik ve danışmanlık, %35,59'u psikoloji, %23,72'si sosyal hizmet ve %3,39'u çocuk gelişimi bölümüne aittir.

Tablo 5: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Verilme Türlerine Göre Dağılımı

Ders Türleri	Seçmeli Ders Sayısı	Zorunlu Ders Sayısı	Toplam Ders Sayısı
n	56	3	59
Yüzde (%)	94,91	5,08	100

Tablo 5'te yer alan bilgilere göre toplumsal cinsiyet temalı verilen toplam 59 dersten yaklaşık %95'i seçmeliyken %5,08'i zorunlu ders olarak verilmektedir.

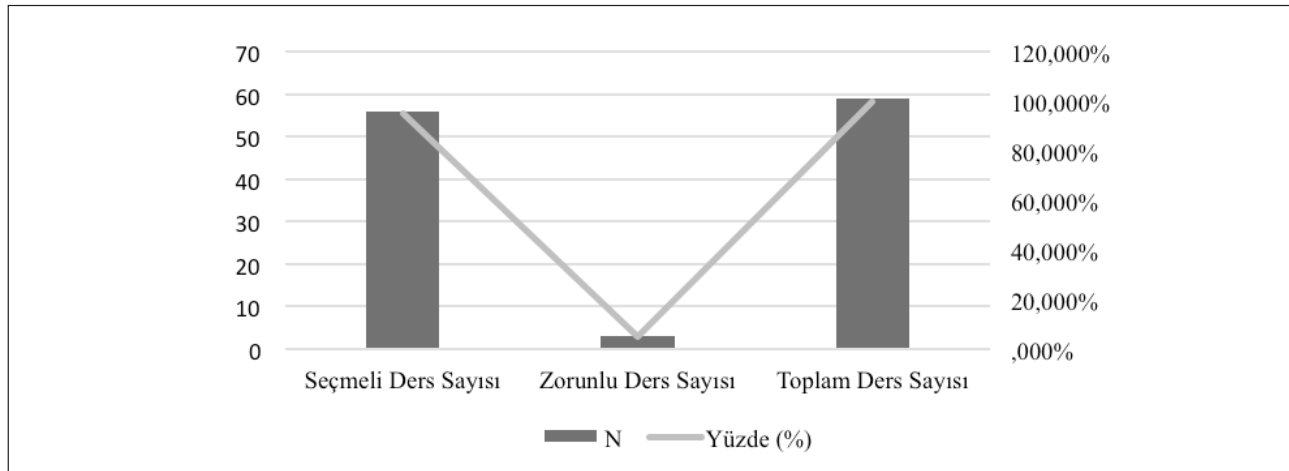
Şekil 1'de yukarıdaki tabloda yer alan bilgilere göre toplumsal cinsiyet temalı derslerin verilme türü içerisinde seçmeli ve zorunlu olma durumları grafik hâline getirilmiştir. Buna göre derslerin neredeyse tamamı (%94,91) seçmeli ders olarak öğrencilere verilmektedir.

Tablo 6'da yer alan bilgilere göre toplumsal cinsiyet temalı toplam 59 dersin 1. sınıf düzeyinden 4. sınıf düzeyine dek verildiği görülmektedir. Buna göre ilgili derslerin 2. ve 3. sınıfta verilme sayısı 19, 4. sınıfta verilme sayısı 13, herhangi bir sınıfta verilme sayısı 2, 1. senede ve 2. seneden itibaren verilme sayısı 2, 3. ve 4. sınıfta verilme sayısı ile erişilemeyen ders sayısı 1'dir.

Tablo 7'de yer alan bilgilere göre toplumsal cinsiyet temalı derslerden 32'si 2 kredi, 25'i 3 kredi, 4'ü 1 kredidir. AKTS bilgilerine bakıldığında 4 AKTS'li 26, 5 AKTS'li 14, 3 AKTS'li 10, 6 AKTS'li 5, 2 AKTS'li 3 ve erişim sağlanamayan 1 ders bulunmaktadır.

Tablo 8'de yer alan bilgilere göre güz ve bahar dönemlerinde 26 (%44,06), her iki dönemde 6 (%10,16) ve erişilemeyen 1 (%1,69) ders olmak üzere toplam 59 toplumsal cinsiyet temalı ders yer almaktadır.

Tablo 9'da yer alan bilgilere göre psikolojik rehberlik ve danışmanlık bölümünde 22, psikoloji bölümünde 21, sosyal hizmet bölümünde 14 ve çocuk gelişiminde 2 bölümde olmak üzere toplam 59 toplumsal cinsiyet temalı ders yer almaktadır. İlgili derslerin olmadığı bölüm sayısı incelendiğinde çocuk gelişimi bölümünde 13, psikolojik ve rehberlik danışmanlık bölümünde 12, psikoloji bölümünde 8 ve sosyal hizmet bölümünde 5 veri yer almaktadır.

Şekil 1: Toplumsal cinsiyet temalı derslerin verilme türlerine göre dağılımı.**Tablo 6:** Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Verildiği Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf Dağılımı	1. Sınıf	2. Sınıf	2. seneden itibaren	3. Sınıf	4. Sınıf	3. ve 4. sınıf	Herhangi bir sınıf	Erişilemeyen	Toplam
n	2	19	2	19	13	1	2	1	59
Yüzde (%)	3,39	32,20	3,39	32,20	22,03	1,69	3,39	1,69	100

Tablo 7: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Kredi ve AKTS Bilgilerinin Dağılımı

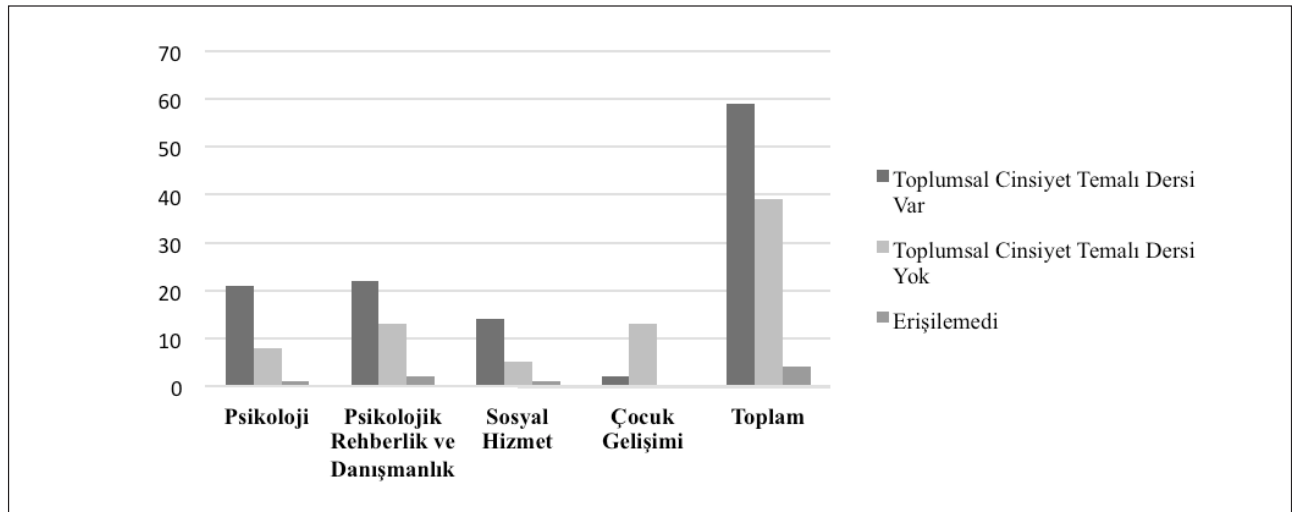
Kredi ve AKTS Bilgisi	2	3	4	5	6	Erişilemeyen	Toplam
Ders Kredi Bilgisi (%)	32 (54,23)	25 (42,37)	1 (1,69)	-	-	1 (1,69)	59 (100)
Ders AKTS Bilgisi (%)	3 (5,08)	10 (16,94)	26 (44,06)	14 (23,72)	5 (8,47)	1 (1,69)	59 (100)

Tablo 8: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Verildiği Dönemlere Göre Dağılımı

Ders Dönemi Dağılımı	Güz	Bahar	Her iki dönem	Erişilemeyen	Toplam
n	26	26	6	1	59
Yüzde (%)	44,06	44,06	10,16	1,69	100

Tablo 9: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Bölümlere Göre Dağılımı

Bölüm Ders Dağılımı	Toplumsal Cinsiyet Temalı Dersi Var (%)	Toplumsal Cinsiyet Temalı Dersi Yok (%)	Erişilemedi (%)
Psikoloji	21 (35,59)	8 (21,05)	1 (25)
Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık	22 (37,28)	12 (31,57)	2 (50)
Sosyal Hizmet	14 (23,72)	5 (13,15)	1 (25)
Çocuk Gelişimi	2 (3,39)	13 (34,21)	-
Toplam (N)	59 (100)	38 (100)	4 (100)

Şekil 2: Toplumsal cinsiyet temalı derslerin bölümlere göre dağılımı.

Şekil 2’de bir önceki tabloda yer alan bilgilere göre toplumsal cinsiyet temalı derslerin bölüm bazlı dağılımları grafik üzerinde gösterilmektedir.

Tablo 10’da toplumsal cinsiyet temalı dersler müfredatlarda yer alan mevcut isimleriyle kategorize edilmiştir. Buna göre müfredatların içerisinde en çok “toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği” dersi yer almaktadır. Mevcut derslerin bölümlere göre dağılımına bakıldığında psikolojide 9, sosyal hizmette 7, psikolojik rehberlik ve danışmanlıkta 3, çocuk gelişiminde 1 ve en az iki bölümde ortak olmak üzere toplam 3 farklı ders yer almaktadır.

Tablo 11’e göre toplumsal cinsiyet temalı derslerin izlencelerinde yer alan ve dersleri veren akademisyenler tarafından öğrencilere önerilen kaynakların 57’si kitap, 7’si rapor ve makale, 2’si akademik tez, 1’i bildiri türündedir. Erişilen kaynaklar ise toplam 46 farklı bölüm 11 farklı dersten az bir tanesi olmak üzere kullanılmaktadır.

Tablo 12’ye göre toplumsal cinsiyet temalı derslerin izlencelerinde yer alan ve bu dersleri veren akademisyenler tarafından önerilen kaynaklar, toplumsal cinsiyete dair genel içeriklerden sonra en çok kadınlar ve feminizm temasını içermektedir.

Tablo 10: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin İsimlerinin Dağılımı

Ders İsimleri	n	Yüzde (%)
En az bir bölümde ortak dersler		
Toplumsal Cinsiyet/ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	26	44,06
Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi	2	3,39
Sosyal Hizmet bölümünde olan dersler		
Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet/ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sosyal Hizmet/ Toplumsal Cinsiyet Ayrımı ve Sosyal Hizmet	8	13,55
Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sorunları/Kadın Sorunları/ Kadın Sorunları ve Sosyal Hizmet/ Feminist Sosyal Hizmet	6	10,16
Psikolojik rehberlik ve danışmanlık bölümünde yer alan dersler		
Danışmanlıkta Toplumsal Cinsiyet Konuları	1	1,69
Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim / Toplumsal Cinsiyet Eğitimi	2	3,39
Psikoloji bölümünde yer alan dersler		
Toplumsal Cinsiyet Psikolojisi/ Toplumsal Cinsiyet Psikolojisine Giriş/ Cinsiyetin Sosyal Psikolojisi/ Sosyal Psikolojide Toplumsal Cinsiyet	8	13,55
Toplumsal Cinsiyet ve İktidar	1	1,69
Toplumsal Cinsiyet Roller	1	1,69
Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları	1	1,69
Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet	1	1,69
Modern Dünyada Kadın	1	1,69
İşyerinde Cinsiyet ve Liderlik Sorunları	1	1,69
Toplam	59	100

Tablo 11: Toplumsal Cinsiyet Temalı Ders Kaynaklarının Türlerine Göre Dağılımı

Kaynak Türleri	n	Yüzde (%)
Kitap	57	77,02
Rapor	7	9,45
Akademik Tez	2	2,7
Makale	7	9,45
Bildiri	1	1,35
Tekrar ettiği için sayımdan çıkarılan kaynak sayısı	14	18,91
Toplam	74	100

Tablo 12: Toplumsal Cinsiyet Temalı Ders Kaynaklarının Konu Temalarına Göre Dağılımı

Kaynakların Konu Temaları	n	Yüzde (%)
Toplumsal Cinsiyete Dair Genel İçerikli Kaynaklar	26	35,13
Kadınlar ve Feminizm	19	25,67
LGBTİ-Q	2	2,7
Erkekler ve Erkeklik Olgusu	3	4,05
Toplumsal Cinsiyet ve Sağlık	10	13,51
Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi	3	4,05
Toplumsal Cinsiyet Psikolojisi	9	12,16
Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet	2	2,7
Tekrar ettiği için sayımdan çıkarılan kaynak sayısı	14	-
Toplam	74	100

Tablo 13: Toplumsal Cinsiyet Temalı Ders Konularının İçerik Analizi

Ders Konu Temaları	n	Yüzde (%)
Toplumsal Cinsiyete Genel Bakış (Tanımlar, Kavramlar, Günlük Yaşamda Yansımaları)	24	19,67
Toplumsal Cinsiyet Psikolojisi	13	10,65
Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi	7	5,73
Toplumsal Cinsiyet Tarihçesi	4	3,27
Kadın Çalışmaları / Kadın Sorunları	13	10,65
LGBTİ-Q	3	2,45
Erkek / Erkeklik Çalışmaları	4	3,27
Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kalıp Yargılar	19	15,57
Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı	2	1,63
Toplumsal Cinsiyet Mevzuatı	3	2,45
Toplumsal Cinsiyet ve Kuramsal Yaklaşımlar	23	18,85
Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı	7	5,73
Toplam (Bazı dersler farklı temalar altında birden fazla yer almaktadır.)	122	100

Ders İçerikleri

Tablo 13'te toplumsal cinsiyet temalı derslerin izlencelerinde yer alan konular içerik analizine tabii tutulmuştur. Buna göre öne çıkan konularda; toplumsal cinsiyete genel bakış (tanımlar, kavramlar, günlük yaşamda yansımaları), toplumsal cinsiyet ve kuramsal yaklaşımlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar üçlüsü yer almaktadır.

Tablo 14'te toplumsal cinsiyet temalı derslerin izlencelerinde yer alan ders amaçlarının hangi kavramlar çerçevesinde ele alındığı içerik analizine tabii tutulmuştur. Tabloda yer alan bilgiler birbirine yakın bir dağılımla gözlemlenirken, bu derslerin

Tablo 14: Toplumsal Cinsiyet Temalı Ders Amaçlarının İçerik Analizi

Temel Amaçların Ele Aldığı Kavramlar	n	Yüzde (%)
Toplumsal Cinsiyetin Toplumsal Yansımaları	6	11,76
Toplumsal Cinsiyet Mevzuatı	3	5,88
Kadın Sorunları/Feminizm	7	13,72
Toplumsal Cinsiyet Kuramları	9	17,64
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği	4	7,84
Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kalıpyargılar	7	13,72
Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları	5	9,80
Toplumsal Cinsiyetin Tarihçesi	1	1,96
Kategorilendirme dışı	9	17,64
Temel Amaçlarına Ulaşılabilen Toplam Ders Sayısı	51	100

en çok yinelenen temel amaçları arasında toplumsal cinsiyet kuramlarına yönelik bilgi zemini inşa etmek yer almaktadır.

Tablo 15’de toplumsal cinsiyet temalı derslerin izlencelerinde yer alan öğrenme çıktıları içerik analizine tabii tutulmuştur. Sırasıyla öğrenmek/bilmek (54), açıklayabilmek (33), değerlendirebilmek (19), kavramak (19), tanımlayabilmek (14), tartışabilmek (6), incelemek (6), analiz edebilmek (5) ve farkına varmak (4) temaları altında değerlendirilen öğrenme çıktılarının her biri üç örneğiyle birlikte aşağıda yer almaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Benimsendikten sonra değiştirilmesi güçleşen toplumsal cinsiyet algılarının eğitim çerçevesinde ele alınması bilhassa öğrenci nüfusunun yoğun olduğu üniversite ortamlarında önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet temalı derslerin üniversite öğrencilerine etkileriyle ilgili yürütülmüş bir çalışma, 14 haftalık kısa süreli bir eğitimin dâhi toplumsal cinsiyet algılarına katkı sağladığını göstermektedir (Egelioğlu Cetişli vd., 2017). Benzer şekilde, 40 ders saati boyunca toplumsal cinsiyet eğitimi prog-

Tablo 15: Toplumsal Cinsiyet Temalı Derslerin Ders Öğrenme Çıktılarının İçerik Analizi

Temalar	n	Yüzde (%)	Örnek Ders Öğrenme Çıktıları
Tanımlayabilmek	14	8,75	Toplumsal cinsiyeti ve ilgili kavramları tanımlar. Kadınların sorun alanlarını sosyal hizmet bağlamında tanımlar. Cinsiyetler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tanımlar. Toplumsal cinsiyetin üzerine inşa edildiği mekanizmaları açıklar.
Açıklayabilmek	33	20,6	Toplumsal cinsiyet ilişkilerini güç, mahremiyet, üstünlük ve aidiyet açısından açıklar. Cinsiyet ve şiddet konusunu namus kültürleri bağlamında açıklar. Cinsiyet rolleri ve kalıpyargılar hakkındaki ölçekleri ve araştırmaları tartışır.
Tartışabilmek	6	3,75	Erkekliğin ve kadınlığın toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini tartışır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nasıl ortadan kaldırılabileceğini eleştirel bir şekilde tartışır. Cinsiyetçiliği ve toplumsal hayattaki eşitsizliğin yansımalarını analiz eder.
Analiz Edebilmek	5	3,12	Türkiye’deki kadın sorunlarıyla ilgili yürütülen çalışmaların bulgularını analiz eder. Ülkemizde ve dünyada kadına yönelik şiddetin mevcut durumunu analiz eder. Toplumsal cinsiyete yönelik ön yargıları ve kalıpyargıları kavrar.
Kavramak	19	11,9	Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti kavrar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ruh hâli, davranış ve rol modellerindeki yansımalarını ve nesillere aktarımını kavrar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tarihsel ve sosyal bir yapı olduğunu bilir.
Öğrenmek/Bilmek	54	33,8	Farklı toplumsal cinsiyet eşitsizliği politikalarını bilir. Romantik ilişkilerle ve arkadaşlıklarla ilgili toplumsal cinsiyet kavramlarını ve açıklamalarını bilir. Eril, dişil ve androjenite gibi cinsiyet rollerini değerlendirir.
Değerlendirebilmek	19	11,9	Toplumsal cinsiyet eşitliği, uygulama sonuçlarını değerlendirir. Toplumsal cinsiyet ve çeşitlilik kavramlarını değerlendirir. Sosyal inşacı yaklaşımların farkındadır.
Farkına Varmak	4	2,5	Toplumsal süreçte toplumsal cinsiyetin yerinin ve öneminin farkındadır. Eleştirel cinsiyet teorilerinin ve kavramlarının farkındadır.
İncelemek	6	3,75	Toplumsal cinsiyet rollerini tarihsel bir bakış açısıyla inceler. Dünyada var olan toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını inceler. Türkiye’de var olan toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını inceler.
Toplam	160	100	

ramı uygulanan katılımcıların ayrımcılığa yönelik farkındalık düzeylerinin arttığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşası için kendi hayatlarından başlayan bir değişim isteği kazandıkları görülmektedir (Acar-Erdol ve Gözütok, 2018:117).

Toplumsal cinsiyet olgusunun psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık, çocuk gelişimi ve sosyal hizmet bölümleri güncel müfredatları ve ders izlenceleri aracılığıyla inceleyen bu çalışmada bazı öne çıkan bulgular yer almaktadır. Bunlardan ilki, seçilen 97 bölümün yaklaşık yarısında (%55,67) toplumsal cinsiyet temalı derslerin yer almasıdır. Var olan derslerin neredeyse tamamı (%94,91) seçmeli ders şeklinde öğrencilere sunulmaktadır. Yetersiz öğrenci talebi ve akademik kadro açığı sebebiyle aralarında yeni dönemde açılması muhtemel olmayan seçmeli dersler de bulunmaktadır. Bu nedenle, çalışma kapsamındaki ruh sağlığı alanı bölümlerinde toplumsal cinsiyet olgusunun yeterli ilgiyi göremediği düşünülmektedir (Fleck ve Richmond, 2022:1).

Çoğunlukla 3. sınıftan itibaren her iki dönemde de verilebilen toplumsal cinsiyet temalı derslerin, seçmeli nitelikte olmaları sebebiyle alan dışı içeriklerle de öğrencilere sunulabildiği görülmektedir. Fakat toplumsal cinsiyet müfredatlarının, teorik ve mesleki uygulama zeminini birleştiren bir yapıda olması gerekmektedir (Pérez de Villarreal ve Zufiaurre, 2015:44). Bu bakımdan alan dışı dersler, öğrencilerin bakış açılarını farklı disiplinlerle zenginleştirmekte ancak bireyin kendi uygulama alanına özgü pratikleri sunmamaktadır. Literatürde ayrıca, alan dışı derslerin okuduğu bölümle ilişkisi olmadığı düşüncesinden hareketle bu derslere karşı öğrencilerin daha ilgisiz oldukları ve sorumluluk bilinci noktasında zayıf oldukları ortaya konulmuştur (Yazıcı, 2016:4). Bu açıdan, toplumsal cinsiyet derslerinin ön-lisans ve lisans bölümlerinde yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Değerlendirilmesi gereken bir diğer bulgu, toplumsal cinsiyet temalı derslerin bölümlere göre dağılımlarıdır. Buna göre, 15 çocuk gelişimi bölümünün yalnızca 2'sinde toplumsal cinsiyet dersi yer almaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet algılarının erken çocukluk dönemi şemalarıyla şekillenmeye başladığı bilinmektedir (Halim vd., 2017:884). Özellikle ebeveynlerini ve eğitim hayatına başladıklarında öğretmenlerini rol model alan çocuklar, cinsiyete dayalı rolleri ve değerleri zaman içerisinde görebilmekte (Mesman ve Groeneveld, 2018:22). Bu bakımdan, toplumsal cinsiyete yönelik yerleşen mitlerin ve kalıp yargılarının, pozitif yönde değiştirilebilmesi adına geleceğin yetişkinleri çocuklara ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk gelişimi uzmanlarının, çocukların eğitimleri hususunda önemli sorumlulukları bulunduğundan bu nedenle toplumsal cinsiyetle ilgili kapsamlı bir eğitim almaları gerekmektedir (Doğan-Keskin ve Bayhan, 2020:893).

Araştırma kapsamında erişilen derslerin konu içeriklerinde ve temel amaçlarının odağında; kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar ve kadın sorunları olduğu görülmektedir. Literatürde paralel bir şekilde, modernleşme ve Batılılaşma süreciyle birlikte toplumsal cinsiyet inşasının kadının konumuyla şekillendiği ve kadınlara odaklanan bir bakış açısının olağan olduğu aktarılmaktadır (Sayılan, 2012:23).

Toplumsal cinsiyet temalı derslerde akademisyenler tarafından en çok cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair genel teorik bilgileri içeren kaynaklar önerilmekte ve kullanılmaktadır. Bu sırayı kadınlara ilişkin ve feminizm içerikli kaynaklar takip etmektedir. Alanyazında toplumsal içerik konulu çalışmalarda ve uygulamalarda LGBTİ-Q dâhil olmak üzere cinsiyetsizleştirme gibi bazı söylemlerin yer aldığı bilinse de (Paechter, 2019:616); araştırma bulgularını oluşturan müfredatlarda, ders içeriklerinde ve kaynak listelerinde bu bilgilere açık bir şekilde yer verilmemektedir.

İlgili alanyazında, toplumsal cinsiyet farkındalığının, kadınların yanı sıra erkekleri ve farklı yönelime sahip olan bireyleri de kapsayıcı bir şekilde gerçekleştirebileceği öne sürülmektedir (Uygur & Özdemir, 2003:3). Toplumsal cinsiyet dengesi olarak da adlandırılan bu durum, toplumsal cinsiyet tartışmalarında kadınların yanı sıra farklı grupların kapsayıcılığı için de eşitlik mücadelesini gerekli kılmaktadır (Warin, 2019:294). Aksi takdirde müfredatlarda yer alan benzer odaklı perspektifler, toplumsal cinsiyet olgusuna eleştirel bir şekilde bakabilmeyi engellerken belirli kalıplar etrafında öğrenme sürecinin sınırlandırılmasına neden olacaktır.

Toplumsal cinsiyet temalı derslerin öğrenme çıktıları ele alındığında, akademisyenlerin en çok öğrencilerin bilgi düzeylerini artırma (n=54) amacında oldukları; analiz edebilme (n=5) ve değerlendirme kabiliyetlerine (n=19) ise daha az odaklandıkları görülmektedir. Konuya ilişkin bulgu içeren bir çalışma, toplumsal cinsiyet derslerinin interaktif bir şekilde yürütülmesi hâlinde bireylere farkındalık kazandırdığını ve bilinç düzeyini artırdığını göstermektedir (Bal, 2018:473). Bu bakımdan, öğrencilerin toplumsal cinsiyete dair teorik bilgileri öğrenmelerinin yanı sıra fikirlerini özgür bir biçimde paylaşabildikleri ve eleştirel bir bakış açısı kazanabildikleri bir sınıf ortamına da ihtiyaç duydukları düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyet temalı derslerin içerikleri incelendiği takdirde, derslerin sunumunda standart bir kalıp oluşmadığı ve oluşturulmasına yönelik herhangi bir eğilim olmadığı görülmektedir. Yüksek Öğretim Kurulu'nun bölüm müfredatlarını standartlaştırma yolunda çalışmaları mevcut olsa da (Duman ve Timur, 2022:41); ruh sağlığı alanlarında toplumsal cinsiyet derslerinin akademisyenlerin belirlediği konular ekseninde ve öğrencilerine önerdikleri benzer kaynaklarla süregeldiği görülmektedir. Eğitimin tüm kademelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yer alması gerektiği ve bu yönde çalışmalar yürütüldüğü bilgisinden hareketle, içerikleri tam olarak bilinmeyen derslerde öznel yaklaşımların ve keyfi söylemlerin öne çıkarılma ihtimali bulunmaktadır (2021:51). Bu nedenle mevcut müfredatların incelenerek standart bir hâle getirilmesi gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin verilen derslerde akademisyenler tarafından önerilen kaynaklar arasında en çok kitapların yer aldığı (n=61) görülmektedir. Literatürde, toplumsal cinsiyet ilişkili önerilen eğitim-öğretim kaynaklarında yer almaması gereken unsurlar arasında toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıplaşmış bilgiler, görseller ve anlatılarda kullanılan cinsiyetçi dil yer almaktadır (Dikici, 2022:191). Bu nedenle ders öncesinde, sırasında ve sonrasında kullanılan kaynakların öğrencilerle buluşturulmadan önce titizlikle incelenmesi gerekmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen üniversite bölümlerinde toplumsal cinsiyet içerikli derslerin yer alma durumuna bakıldığında; en az 1, en çok 3 toplumsal cinsiyet temalı ders içerdikleri görülmektedir. Müfredatlardaki durum, toplumsal cinsiyet derslerinin yeterli düzeyde olmadığını gösterse de bilhassa farklılıklara saygıyı önceleyen, ayrımcılıkla mücadele eden ve gelişimsel süreçleri destekleyen ruh sağlığı bölümlerinde toplumsal cinsiyet derslerinin hem nitelik hem de nicelik olarak artırılması gerekmektedir. Konuyla ilgili yürütülen çalışmalar da üniversite müfredat programlarının toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek yeniden planlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Coşkun vd., 2021:290).

Araştırma ve öğretim sürecinde akademisyenlerin bireysel çabaları yerine kurumsal çabalar sağlandığı takdirde toplumsal cinsiyete dayalı öğretimin sürekliliği sağlanabilmektedir (Maude, 2022). Aynı zamanda toplumsal cinsiyet derslerinde teorik ve saha çalışmalarında bulunamayan akademisyenlerin yer alması, öğrencilere daha çok baskın ve uniformist (tek-tipleştirici) söylemlerin aktarılmasına neden olabilmektedir (Gül & Öztürk, 2019:254). Bu bakımdan üniversitelerin mevcut sistemleri içinde “toplumsal cinsiyet”i kurumsallaştırmak, uzmanlar tarafından verilmesini sağlamak ve yaygınlaştırmak önemlidir. Konuyla yakından ilişkili ve toplumsal cinsiyet olgusunu üniversite müfredatlarına eklemenin zorluklarını dile getiren bir çalışmada (Adam, 2008:9):

- Mevcut müfredatı değiştirmenin akademik prosedürlere bağlı bazı zorlukları bulunması,
- Üniversite bünyelerinde güncel metodolojileri takip eden bağımsız araştırma merkezlerinin bulunmaması,
- Akademisyenler arasında toplumsal cinsiyet çalışmalarına yönelik yeterli düzeyde farkındalığa sahip olmayan bireylerin bulunması,
- Toplumsal cinsiyet derslerini veren bazı akademisyenlerin teorik arka plana ve saha çalışmalarına yeterince hâkim olmaması başlıkları yer almaktadır.

Sahip olduğu tüm bu zorlukların yanında, öğrencilerin kendilerini ve çevrelerini analiz edebilmelerine olanak sağlaması kaynak sebebiyle toplumsal cinsiyet olgusunun özellikle ruh sağlığı alanında eğitim veren üniversite müfredatlarına dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan, araştırma bulguları ışığında nihai olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Kapsayıcı bir eğitim müfredatı için üniversitelerin ruh sağlığı alanlarında toplumsal cinsiyet temalı derslerin zorunlu veya seçmeli olarak yaygınlaştırılması,
2. Üniversitelerin ruh sağlığı alanlarında mevcut olan toplumsal cinsiyet müfredatlarının incelenerek düzenli periyotlarda yenilenmesi,
3. Üniversitelerde toplumsal cinsiyet konularına odaklanan modüllerin ve programların planlanması,
4. Üniversiteler tarafından toplumsal cinsiyete duyarlı araştırmaların ve akademik yayınların desteklenmesi,

5. Üniversite bünyelerinde toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla ilgilenen araştırma merkezlerinin kurulması/ bu tür merkezler varsa daha faal hâle getirilmesi,
6. Üniversite kütüphanelerinde yer alan toplumsal cinsiyet temalı kaynakların yaygınlaştırılması ve çevrimiçi ortamlarda da erişilebilir olması,
7. Ruh sağlığı alanında toplumsal cinsiyet temalı eğitim veren akademisyenlerin bakış açılarını geliştirecek meslek içi eğitimlerin düzenlenmesi,
8. Toplumsal cinsiyet yaklaşımlarını içeren ders müfredatlarında tek bir bakış açısının hâkimiyetinden ziyade farklı bakış açılarının ele alınması.

KAYNAKLAR

- Abdullah, E. (2021). Toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında feminist yaklaşımların bir analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, 31-54.
- Acar-Erdol, T. ve Gözütok, F. D. (2018). Development of gender equality curriculum and it's reflective assessment. *Turkish Journal of Education*, 7(3), Art. 3.
- Adaçay, F. R. (2018). Toplumsal cinsiyetin yaratılması ve sürdürülmesinde temel kurumların rolü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), Art. 2.
- Adam, A. (2008). *Integrating gender into Juba University's curriculum: Realities and challenges*. In book: You Can't Clap with One Hand: Gender Research and Networking Volume A (pp.136–147) Chapter:2 Publisher: Centaurus Verlag.
- Ag-Da. (2020). *Biz Kimiz? | Ağ-Da*. Biz Kimiz? <https://ag-da.org/biz-kimiz-2/>
- Aktaş, P. Ü. (2018). Toplumsal cinsiyete dair değişimlerin reklamlara yansımaları: kadınlara yönelik reklamlara göstergebilimsel bir bakış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), Art. 3.
- Altunpolat, R. (2022). Normallığı Sarsmak: Queer pedagojinin imkânları üzerine bir giriş denemesi. *Feminist Asylum: A Journal of Critical Interventions*, 1(1).
- Avcı, E. (2020). *Kadın hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri için yerel savunuculuk rehberi*. (S. 32).
- Bal, S. (2018). Halkla ilişkiler lisans eğitiminde toplumsal cinsiyet dersleri üzerine bir değerlendirme. *Kurgu*, 26(3), Art. 3.
- Başar, K. (2020). Cinsel kimlik ve sağlıkta eşitsizlik: Bireyin ve kliniğin ötesinde tıp. *Toplum ve Hekim*, 35(4), 252–268.
- Ceid. (2021). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2020–2021.
- Cengiz, A. (2013). *Kadın ruh sağlığı ve toplumsal cinsiyet; Antalya ilinde bir klinikte uygulama*.
- Chappell, S.V., Ketchum, K.E. & Richardson, L. (2018). Gender diversity and LGBTQ inclusion in K-12 schools: A guide to supporting students, changing lives (1st ed.). Routledge.
- Coşkun, A., Varişoğlu, Y., Uygur, E., Güney, G. ve Şahin, Ö. (2021). Sağlık bilimleri alanında öğrenim gören lisans öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), Art. 2.
- Çağıl, A. (2022). Aristoteles felsefesinde biyolojik ve toplumsal cinsiyet anlayışı. *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, 5(10), Art. 10.

- Çimen, İ. (2021). *Eğitimde fırsat eşitliği temelinde okul profillerine yönelik okul avantajları endeksi geliştirme*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Dağ, A. (2017). Toplumsal bir kötülük olarak: Tce veya cinsiyetsizleştirme. *Düşünce ve Kültür Dergisi*, 4.
- Derince, M. Ş. (2012). *Toplumsal cinsiyet, eğitim ve anadili*. Disa Yayınları.
- Dikici, O. ve T., Erkan. (2022). *Toplumsal cinsiyet ve sosyoloji*. Eğitim Yayınevi.
- Dil, S. (2017). Kadın ruh sağlığı epidemiyolojik göstergeleri ve toplumsal cinsiyet. *Türkiye Klinikleri J Psychiatr Nurs-Special Topics*, 3(3), 198–203.
- Dilli, S., Carmichael, S. G. & Rijpma, A. (2019). Introducing the historical gender equality index. *Feminist Economics*, 25(1), 31-57.
- Doğan-Keskin, A. ve Bayhan, N. P. (2020). Çocuk gelişiminin dünü, bugünü ve yarını. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 881–900.
- Duman, S. ve Timur, Ş. (2022). Tasarımın genişleyen etki alanları ve türkiye'deki endüstriyel tasarım eğitiminin bu kapsamda incelenmesi. *Bodrum Journal of Art and Design*, 1(1), Art. 1.
- Egeliöglu Cetişli, N., Top, E. D. ve Işık, G. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği dersini alan ve almayan üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 25(2), 104.
- Ellemers, N. (2018). Gender stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 69, 275–298. 9
- Fleck, B. & Richmond, A. S. (2022). Does the instructor's gender identity and syllabus design affect students' perceptions of their instructor? *Teaching of Psychology*, 00986283211072742.
- Freud, S. (2002). "Analysis terminable and interminable", in *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. XXIII*, Hogarth Press, London, 1964, pp. 252; retranslated by A. Bance in *Wild Analysis*, Penguin Modern Classics, London, p. 206.
- Gül, M. ve Öztürk, H. (2021). Eğitim programlarının hazırlanmasında eğitim sendikalarının işlevine ilişkin sendikaların görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (59), 254–278.
- Gül, S. ve Nizam, Ö. (2020). Sosyal bilimlerde içerik ve söylem analizi. *Pamukkale University Journal Of Social Sciences Institute*.
- Halim, M. L. D., Ruble, D. N., Tamis-Lemonda, C. S., Shrout, P. E. & Amodio, D. M. (2017). Gender attitudes in early childhood: behavioral consequences and cognitive antecedents. *Child Development*, 88(3), 882-899.
- Hughes, B. E. & Hurtado, S. (2018). Thinking about sexual orientation: College experiences that predict identity salience. *Journal of College Student Development*, 59(3), 309–326.
- İnan, M. ve Demir, M. (2018). Eğitimde fırsat eşitliği ve kamu politikaları: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337–359.
- Kantola, J. & Verloo, M. (2018). Revisiting gender equality at times of recession: A discussion of the strategies of gender and politics scholarship for dealing with equality. *European Journal of Politics and Gender*, 1(1-2), 205-222.
- Kaos GL. (2010). *Eğitimde cinsel kimlik ayrımcılığına son*. Ayrıntı Basımevi.
- Kaos-GL Derneği (2014). *Ders kitapları heteronormatif ve cinsiyetçi kalıplarla dolu*. KaosGL. <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=17535>.
- Karakuş, E., Mutlu, E. & Diker Coşkun, Y. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öğretim programlarının incelenmesi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (17), 31–54.
- Keskin Aksay, N. (2020). Toplumsal cinsiyet kavramı üzerine akademik mülakat. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2).
- Koçyiğit, M. ve Gülgün, M. (2020). Ruh sağlığı çalışması adaylarının toplumsal cinsiyet rolleri ve çelişik duygulu cinsiyetçiliği ilişkin tutumları. *Ege Eğitim Dergisi*, 21(1), 1-18.
- Maude, K. R. (2022, Mart 3). *Institutionalising gender equality work within a university*. The Campus Learn, Share, Connect.
- Mesman, J. & Groeneveld, M. G. (2018). Gendered parenting in early childhood: Subtle but unmistakable if you know where to look. *Child Development Perspectives*, 12(1), 22-27.
- Monro, S. (2020) Sexual and gender diversities: Implications for LGBTQ Studies, *Journal of Homosexuality*, 67:3, 315–324.
- Nosirbekova, K. (2022). *Gender studies and stereotypes in translation*. 3. <https://cyberleninka.ru/article/n/gender-studies-and-stereotypes-in-translation/viewer>
- Odwowaz-Coates, A. (2021). Definitions of sustainability in the context of gender. *Sustainability*, 13(12), Art. 12.
- Özaydınlık, K. (2015). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(33).
- Özdemir, E. ve Balci Karaboğa, A. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 760–781.
- Paechter, C. (2021). Implications for gender and education research arising out of changing ideas about gender. *Gender and Education*, 33:5, 610–624
- Pérez De Villarreal, M. & Zufiaurre, B. (2015). *Early childhood teaching education: A Gender categorized profession*. 2, 43–53.
- Pires, M. R. G. M., Fonseca, R. M. G. S. D. & Padilla, B. (2016). Policy of care in the criticism towards gender stereotypes. *Revista Brasileira De Enfermagem*, 69, 1223–1230.
- Prandelli, M., Meraviglia, G., Testoni, I. & Biglia, B. (2020) Educating new generations: Standpoints in women's and gender studies and implications for the inclusion of LGBTQ studies in Italian University courses, *Journal of Homosexuality*, 67:7, 990-1012.
- Prescott, S. (2019). Supporting LGBTQ-inclusive teaching: How open digital materials can help. *New America*.
- Richie, C. (2019). Sex, not gender. A plea for accuracy. *Experimental & Molecular Medicine*, 51(11), Art. 11.
- Saguy, A. C. & Williams, J. A. (2019). Reimagining gender: Gender neutrality in the news. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*.
- Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik (2014), Resmî Gazete, 29007.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal cinsiyet ve eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları, 1–33.

- Scott, S. B., Ritchie, L., Knopp, K., Rhoades, G. K. & Markman, H. J. (2018). Sexuality within female same-gender couples: Definitions of sex, sexual frequency norms, and factors associated with sexual satisfaction. *Archives of Sexual Behavior*, 47(3), 681–692.
- Selçuk, S. (2021). *Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları açısından bağlanma stili, kadına yönelik şiddet tutumu ve benlik saygısının incelenmesi* [Master's Thesis]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Somay, B. (2012). Ayırarak birleştirmek mümkün müdür? *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde; Der. Kenan Çayır & Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- Şahin, M. (2020). Dünyada toplumsal cinsiyet karşıtı (Anti-Gender) hareketler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), Art. 3.
- Şimşek, H. (2019). *Kısa bir toplumsal cinsiyet eşitliği tarihçesi*. Ad-HOC. 1(7), s. 112–113.
- Taneri, P. O., Altunoğlu, A., Avcı, E. & Aşiret, S. (2020). Kapsayıcı eğitime yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması.
- T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). *Eğitimler*. <http://www.aile.gov.tr/ksgm/faaliyetler/egitimler/>
- T. C. Millî Eğitim Bakanlığı (2016). *Okulların Toplumsal Cinsiyete Duyarlılık Açısından Değerlendirilmesi—Başlangıç Durum Değerlendirmesi ve İhtiyaç Analizi Raporu*.
- Trotta, A. & Formica, I. (2018). The oedipus complex in psychoanalysis: Reflections on Freud's clinical cases. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, 6(1), Art. 1.
- United Nations in Turkey. (2022). *"Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcı eğitim olmadan sürdürülebilir kalkınmadan söz edemeyiz." | Türkiye'de Birleşmiş Milletler*. <https://turkiye.un.org/tr/195174-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ve-kapsayici-egitim-olmadan-surdurulebilir-kalkinmadan-soz>, <https://turkiye.un.org/tr/195174-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ve-kapsayici-egitim-olmadan-surdurulebilir-kalkinmadan-soz>
- Uygur, G. ve Özdemir, N. (2003). Hukuk eğitiminde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin problemler ve çözüm önerileri: Etik temelde bir arayış—dönüşüm ilkesi. *Education*, 53, 203.
- Ük, Z. Ç. (2019). Toplumsal cinsiyet stereotiplerinin kadınlar günü reklamları üzerinden değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 24, Art. 24.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *İbad Sosyal Bilimler Dergisi*, 10.
- Varol, Z. S. ve Çiçeklioğlu, M. (2016). Sağlık hizmet sunumunda toplumsal cinsiyet eşitsizliği. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 25(4), 161–166.
- Walden, D. (2021). *Gender, sex, and other nonsense | Commonweal Magazine*. <https://www.commonwealmagazine.org/gender-sex-and-other-nonsense>
- Warin, J. (2019). Conceptualizing the value of male practitioners in early childhood education and care: Gender balance or gender flexibility. *Gender and Education*, 31(3), 293–308.
- Yazıcı, D. (2016). *Güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin alan dışı ders başarılarının incelenmesi* [Master Thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
- Yükseköğretim Kurulu. (2022a). *Akademik Kadın Çalışmaları Birimi*. <https://kadincalismalari.yok.gov.tr/hakkimizda>
- Yükseköğretim Kurulu. (2022b). *Yükseköğretim Program Atlası*. <https://yokatlas.yok.gov.tr>